

Mentális egészség és egészségmagatartás a társas tényezők tükrében

- összefoglalás –

Várkonyi Erika

2012

Az elmúlt évtizedekben számos kutatás kihangsúlyozta, hogy a beteg ember leghatékonyabb kezelését integrált bio-pszicho-szociális szemlélet teszi lehetővé. Ennek értelmében az adott betegség kialakulására és lefolyására az egyén biológiai, pszichoszociális és kulturális meghatározottsága együttesen gyakorol hatást. Ehhez a fogalomkörhöz tartozik a mentális egészség fogalma. Az ismertetett tanulmány a mentális egészséget befolyásoló társas tényezők jellemzőit kívánta feltárni. Ezzel összefüggésben vizsgálta az egészségmegőrző szokásokat is.

A mentális egészség, mint meghatározás, magába foglalja a jólét általános pozitív érzetét, a saját és mások értékességébe vetett hitet, az érzésekkel és gondolatokkal történő megbirkózás, a megfelelő személyes kapcsolatok kialakításának és a lélek stressz utáni öngyógyító képességét. Az érintett területek széles köre miatt elmondható, hogy számos tényező befolyásolja a mentális egészség minőségét. Jelentős hatást gyakorolnak a környezetben és a személyiségben rejlő jellemzők szintúgy, mint a társas kapcsolatok minősége, a szociális támasz megléte vagy hiánya. A különböző interperszonális kapcsolatok meghatározzák, hogy az egyén milyen mentális egészséggel bír. A konfliktusok hozzájárulnak a distressz átéléséhez, míg az egészséges szociális környezet a károsító hatások feletti kontroll gyakorlását teszi lehetővé. Akik stresszes társas kapcsolatok között élnek, rosszabb coping stratégiákkal rendelkeznek, gyakrabban élnek át negatív érzelmeket, szorongást, és mindez a mentális egészség romlásához vezethet. Vizsgálati kérdés lehet, hogy ezek a tényezők milyen mértékben befolyásolják a betegségek kialakulásának a kockázatát. További kiemelt jelentőségű kérdés, hogy mi gyakorolja a legerősebb befolyást a mentális egészségre. Egyes vizsgálatok már bemutatták, hogy az erőszakos cselekmény átélése, a traumán és a sajnálaton keresztül még az immunrendszer működésére, vagyis az egészségi állapotra is hatással van.

A megküzdési készség és erőforrások tekintetében megállapítható, hogy azok az egyének, akik valamilyen támogató szociális hálózattal, de legalább egy támogató kapcsolattal rendelkeznek, könnyebben tudnak a személyüknek megfelelő megküzdési eljárást kialakítani. Az ilyen személynek lehetősége van, hogy a problémáját megossza valakivel, és ezzel bizonyos szintű védelmet is kap a megbetegedésekkel szemben. Elmondható tehát, hogy a megfelelő számú és minőségű szociális kapcsolatnak egészségmegővő hatása van.

Az egészségmegőrző viselkedéseket erősen befolyásolja, hogy az egyén milyen szociális közegben él. A szegényebb körülmények között élő személyek kevesebb forrást tudnak igénybe venni egészségük fenntartása érdekében, anyagi megfontolásból nincs lehetőségük egészséges táplálkozásra, vagy sporttevékenységre, tehát eleve nagyobb az esélyük a megbetegedésre. Amennyiben stresszel vagy élethelyzetből adódó problémával

szembesülnek, nagyobb valószínűséggel használnak maladaptív szert azok leküzdésére. Ezek a szokások a szociális kapcsolatokon keresztül is alakulnak. A támogató, erős kapcsolatrendszer, a széleskörű információbázison keresztül, az adaptív, egészséget támogató szokások kialakulását segíti elő. Akik ilyen szociális környezetben élnek, könnyebben kerülnek el az egészségüket károsító életmódot.

A családi környezet szociális jellemzői, és a személyek depresszív, illetve mentális megbetegedése között egyértelmű kapcsolatot lehet nyomon követni. A *mentális egészség* tekintetében elsősorban a depresszió tölt be fontos szerepet. A depressziót átélő személy gyakrabban él az egészségre káros hatással bíró viselkedésformákkal, ezzel a megbetegedések kockázata is nagyobb. Kutatási eredmények rámutattak, hogy a depressziós egyének között gyakrabban találkozhatunk nem megfelelő családi környezettel, családon belüli konfliktusokkal és támogatottság hiányával.

A stresszes családi környezet, az érzelmi biztonság hiánya, a nem megfelelő szülői bánásmód az elsajátított *megküzdési módok* kialakulását befolyásolja. A családon belül szerzett tapasztalatok a serdülő- és felnőttkorra is kihatnak, a maladaptív szokások, a diszfunkcionális coping-stratégiák a későbbi élet negatív egészségjellemzőivel is kapcsolatba hozhatók.

Az *egészségmegőrző szokások*, az egészségtelen életstílus egyes tényezői többek között a családi minta alapján alakulnak ki. A családi szociális környezet erősen meghatározza, hogy milyen étkezési, alvási szokások alakulnak ki, szerhasználóvá válik-e a személy. A szülők és a családtagok viselkedési jellemzői erősen befolyásolják az egyén egészséggel összefüggő magatartásának kialakulását.

A felnőttek szociális környezete is befolyással bír a *mentális egészségre*. A különböző formális és informális szociális csoportokat elsősorban úgy tekintjük, mint a támogató megnyilvánulások lehetőségének forrását. Az egészségvédő faktor mellett azonban esetenként egészségkárosító kockázati tényezőt jelentenek, amennyiben stresszorként jelentkezik a csoportban történő működés, illetve káros viselkedési minta jelenik meg. A jó szociális kapcsolatoknak egészségvédő szerepe van, de a nem megfelelő kapcsolati működés további stresszforrássá válhat. Akkor is pszichológiai disztressz alakul ki, ha az elvárt támogatás elmarad, a megerősítő kapcsolat nem működik.

A barátok, társak jelenléte érzelmi támaszként funkcionálhat, megadja a szükséges eszközbeli vagy információs támogatást. Ezáltal hatást gyakorol a megfelelő *megküzdési készségek* kialakulására. Bizonyos esetekben azonban nem járulnak hozzá az egészséges

életműködéshez, nem csökkentik, esetleg még növelik is a distresszt, és így csökkentik a megfelelő coping stratégia alkalmazásának a lehetőségét.

A szociális környezet jó esetben lehetővé teszi az *egészségmegőrző magatartásminták* elsajátítását és megőrzését. A vizsgálati eredmények szerint a jó szociális kapcsolatokkal rendelkező egyén kevesebbet dohányzik, kevesebb alkoholt iszik, mivel sikeresebben küzd meg a különböző stresszorokkal. Azonban a támogató szociális környezet a rossz viselkedésmintákat is erősítheti, hatására növekedhet a problémamegoldásként alkalmazott alkoholfogyasztás. A társak hatása akkor tekinthető pozitívnak, ha támogatják az egyén hajlandóságát az egészséges viselkedésekre.

A munkakörnyezetben dolgozó személyek fizikai állóképessége és egészségi állapota jobb, mint azoké, akik nem állnak alkalmazásban. Ugyanakkor a nem megfelelő munkahelyi körülmények, feltételek nagyban hozzájárulnak a stressz átéléséhez, és ezzel együtt az egészségkárosodáshoz. Ebben a tekintetben ez az egyik leghosszabb ideig fennálló károsító tényező.

A *mentális egészség* vonatkozásában bizonyos, hogy azok a tényezők, amik negatívan hatnak a fizikai állapotra, a mentális egészséget is károsan befolyásolják. Ezzel összefüggésben a szorongásnak és a munkahelyi stressznek van a legnagyobb hatása.

A munkával kapcsolatba hozható stressz akkor győzhető le hatékonyabban, akkor alkalmazható aktív *megküzdési stratégia*, ha az egyénnek módjában áll dönteni. Amennyiben a munkaköre miatt ez nem lehetséges, nagyobb mértékben éli át a szorongást, distresszt, ami egészségi állapotára is kihat. A társas támogatásnak kiemelkedett jelentősége van a munkahelyi stressz leküzdésében, és ezáltal a mentális egészség fenntartásában. A szociális támaszt találók a nagyobb munkaterhelést is jobban bírják, kevesebb egészségkárosító hatással szembesülnek.

A munkahelyi elégedetlenség nagyban növeli az *egészségmegőrző viselkedés* kerülését, a munkával kapcsolatos megterhelés hatására növekedhet az alkoholfogyasztás és a dohányzás mértéke. Azok az egyének, akik nagyobb kontrollt élnek át munkájukkal kapcsolatban, kevesebb valószínűséggel alkalmaznak egészségre káros eszközöket. Az elégedettségi, a kontroll és az emocionális állapot együttesen járulhatnak hozzá az egészségmagatartáshoz.

A vizsgálati eredmények az eddigi megállapításokkal összhangban állnak. A *mentális egészség* tekintetében megállapítható, hogy sok összetevő gyakorol hatást: a személyiség jellemzői, a szellemi és fizikai jóllétet befolyásoló tényezők. A magasabb iskolai végzettségű személyek nagyobb stresszt élnek át, nehezebben tudják életüket koordináltan élni. A társas

támasz jelenléte és minősége erős befolyással bír az egyén mentális egészségi állapotára. Ennek hiányában nagyobb valószínűséggel alakul ki stressz hatására rossz mentális állapot, és ezzel összefüggésben valamilyen betegség. A munkahelyi társas kapcsolatok rendszere más jellegű, mint a családi, de fontos szerepet játszik az egyén személyes céljai és eredményessége tekintetében. Ez indokolja, hogy a munkahelyi támogatottság, elismerés jelentősen befolyásolja az egyén mentális állapotát, a megbetegedések gyakoriságát.

Az egészségmegőrző magatartásra jellemző, hogy mindenki számára fontos lenne az egészséges életmód követése, de az elősegítő magatartásmódokat kevésbé követik. Az egyén számára fontos és közelálló személyek jelentős hatást gyakorolnak abban a tekintetben, hogy milyen jelentőséget tulajdonít az egészséges életmóddal kapcsolatban. Általánosságban a nőkre jellemzőbb a tudatosabb életmód, egyedül a testmozgás tekintetében vannak a férfiak előnyben. A magasabb iskolai végzettségű személyek később fordulnak orvoshoz, mint a kevésbé iskolázottak.

Összességében megállapítható, hogy a szociális környezet, a társas támogatottság mind a családi, mind a munkahelyi környezetben jelentős befolyással bír az egyén mentális egészségére és egészségmegőrző magatartására. Az odafigyelés, támogatottság, elismerés végső soron az egyén mentális és általános egészségi állapotát képes pozitív irányba megváltoztatni, csökkenti a diszressz kockázatát, a megbetegedések valószínűségét. A meglévő kapcsolatok tehát kiemelt szerepet töltenek be a mentális egészség szempontjából.

Felhasznált irodalom

- Kun Á. (2005). Mentális egészség és egészségmagatartás a társas tényezők tükrében. In: Münnich Á. (szerk): *A mentális egészséget és egészségmegőrzést befolyásoló tényezők*. Debrecen: Didakt Kft.